

*Вітвіцький Сергій Сергійович,*  
ректор Донецького державного  
університету внутрішніх справ,  
доктор юридичних наук, професор

## **ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ КРИТЕРІЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Аналіз наукових досліджень у сфері кримінального процесу свідчить, що досудове розслідування у кримінальному провадженні не зводиться лише до сукупності процесуальних рішень і дій сторони обвинувачення, а є складним пізнавальним процесом, спрямованим на встановлення обставин кримінального правопорушення [1, с. 340–341; 2, с. 295]. Досудовий етап кримінального провадження постає як особливий різновид юридично регламентованої діяльності, що охоплює пошук, фіксацію, трансформацію та перевірку знань про подію кримінального правопорушення, осіб, причетних до його вчинення, а також інших обставин, що мають значення для кримінального провадження. Такий підхід засвідчує, що досудове розслідування є інтелектуальною пізнавальною діяльністю, результатом якої є формування доказів.

Гносеологічна спрямованість доказування зумовлює необхідність переосмислення змісту діяльності органів правопорядку з огляду на ефективність реалізації пізнавальної функції кримінального провадження [3, с. 62–63]. Для цього варто звернути увагу на ті інструменти, за допомогою яких реалізується цей процес, тобто на процесуальні засоби доказування, які покликані забезпечити процес отримання, фіксації, перевірки та оцінки відомостей, що становлять предмет доказування. Водночас ефективність діяльності органів правопорядку безпосередньо залежить не лише від самої наявності таких засобів. Важлива роль відводиться оптимальності їх вибору та застосування, враховуючи функціональний критерій окремих процесуальних засобів доказування.

Варто зауважити, що узагальнення наукових підходів до класифікації процесуальних засобів доказування дає підстави констатувати відсутність сталого й уніфікованого розуміння їх функціонального критерію. Це зумовлено складністю правової природи доказування, що поєднує пізнавальну діяльність,

процесуальну форму та криміналістичне забезпечення досудового розслідування [4, с. 12]. Причому кожен з цих елементів по-різному впливає на зміст і спрямованість процесуальних засобів.

Передусім, виходячи з концепції системності засобів доказування, обґрунтованої В. В. Кікінчуком, доцільно розглядати процесуальні засоби доказування як структурно впорядковану сукупність передбачених кримінальним процесуальним законом інструментів, за допомогою яких забезпечується збирання, перевірка та оцінка доказів [5, с. 301]. З урахуванням того, що доказування є динамічним процесом, який охоплює не лише збирання, а й перевірку, дослідження та оцінку доказів, зміст і спрямованість цих засобів визначаються тією роллю, яку вони виконують на відповідному етапі пізнавальної діяльності. Саме тому функціональний критерій процесуальних засобів доказування доцільно розглядати крізь призму їх участі у реалізації окремих етапів доказування, кожен з яких має самостійне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення. У цьому аспекті функціональний критерій виступає не лише підставою для класифікації процесуальних засобів, а й способом розкриття їх сутності як інструментів пізнання, спрямованих на досягнення завдань кримінального провадження.

Процесуальні засоби доказування нерідко набувають багатофункціонального характеру, що зумовлено динамікою пізнавальної діяльності, у межах якої окремі процесуальні дії здатні одночасно виконувати декілька взаємопов'язаних завдань. Це свідчить про те, що функціональне призначення процесуальних засобів не є сталим, а набуває варіативного змісту залежно від конкретної слідчої ситуації, цілей застосування та стадії кримінального провадження. Подібна гнучкість процесуальних засобів доказування зумовлює необхідність їх дослідження не як ізольованих інструментів, а як елементів цілісної системи, здатних адаптуватися до потреб пізнавального процесу. Саме в цьому виявляється їхня практична цінність для діяльності органів досудового слідства, оскільки можливість одночасної реалізації кількох пізнавальних функцій дозволяє оптимізувати процес доказування, забезпечити його швидкість і підвищити якість отриманих результатів. Тому осмислення функціонального критерію процесуальних засобів доказування дозволяє відійти від їх формального сприйняття, адже вони є необхідними інструментами, що задовольняють різні потреби пізнавальної діяльності під час досудового кримінального провадження.

Функціональний критерій процесуальних засобів доказування надає можливість виокремити найбільш характерні риси, притаманні таким засобам, допомагає точніше визначити їх пізнавальний потенціал і, зрештою, забезпечити підвищення ефективності пізнавальної діяльності у кримінальному провадженні. Його застосування сприяє глибшому розумінню ролі кожного процесуального інструменту у структурі доказування та дозволяє застосовувати їх залежно від конкретних завдань, що виникають у ході досудового розслідування. Врахування функціонального критерію сприяє підвищенню обґрунтованості вибору відповідного процесуального засобу у конкретній ситуації, забезпечує його цільове та ефективне використання, а відтак – оптимізує весь процес доказування.

Такий підхід покликаний уникнути формального проведення процесуальних дій, орієнтуючи суб'єктів доказування на досягнення конкретного пізнавального результату. У підсумку, варто зауважити, що функціональний критерій постає одним із ключових орієнтирів у дослідженні та систематизації процесуальних засобів доказування у кримінальному провадженні, забезпечуючи не лише їх впорядкування, а й розкриття сутнісного значення з метою ефективного пізнання обставин вчиненого кримінального правопорушення.

#### ***Список використаних джерел***

1. Юшко В. О. Пізнання на початковому етапі кримінального провадження: сутність та зміст. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-2. С. 338–341.

2. Ковальова О. В. Доказування як форма пізнання у досудовому розслідуванні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 5. С. 295–298. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-5/71>

3. Вапнярчук В. В. Теоретичні основи кримінального процесуального доказування : дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2018. 524 с.

4. Вітвіцький С. С. Критерії класифікації процесуальних засобів доказування у кримінальному провадженні. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2026. № 1. С. 11–15. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-2>

5. Кікінчук В. В., Прібиткова Н. О. Сутність засобів доказування в кримінальному провадженні. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2024. № 3(33). С. 295–304. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.26>